

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.4.65](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.65)

УДК 338.432.

*Ю. О. Ярмоленко,
кандидат економічних наук., доцент кафедри маркетингу
Академії праці, соціальних відносин і туризму
ORCID:0000-0002-1814-5828*

ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ

*J. Yarmolenko
Ph.D., associate Professor of department of Marketing,
Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine*

INNOVATIVE PATHWAY TO DEVELOP AGRARIAN SECTOR: PROBLEMS AND PRIORITIES

У статті обґрунтовано необхідність розвитку інноваційної діяльності аграрного сектору економіки України. Висвітлено особливості інноваційної діяльності та процесу впровадження інновацій у виробничу діяльність аграрних підприємств. Зазначено, що за рахунок розвитку аграрного сектору забезпечується зайнятість сільського населення та підвищується якість його життя; розвиваються сільські території; покращується система продовольчого забезпечення; створюються сприятливі умови для демографічного зростання. Відсутність чіткого й науково обґрунтованого організаційно - економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам зумовлює істотне відставання галузі з освоєння інновацій у виробництві та істотно стримують розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки. Акцентовано, що втілення в життя перспективних напрямів інноваційних процесів в аграрному секторі залежать, перш за все, від державної аграрної політики країни. Зосереджено увагу, що інноваційний шлях розвитку аграрного сектору має три взаємопов'язаних і взаємообумовлених напрями нововведень, а саме: вони стосуються, перш за все, людського фактору, а також біологічного і техногенного факторів.

Проаналізовано основні проблеми на шляху інноваційного розвитку аграрного сектору України такі як: відсутність потужної рушійної сили в особі керівників і спеціалістів підприємств, які б бажали, а більш за все, були здатні проводити ефективну інноваційну діяльність; є слабе супроводження науковим забезпеченням техніко-технологічного оновлення аграрного сектору; неефективне використання земельного потенціалу.

Також в статті доведено необхідність державної підтримки інноваційного шляху розвитку аграрного сектору.

The article substantiates the necessity of the development of innovation activity of the agrarian sector the economy of Ukraine. The peculiarities of innovation activity and the process of introduction of innovations into the production activity of agrarian enterprises are highlighted. It is noted that due to the development of the agrarian sector, employment of the rural population is

ensured and the quality of their life improves; rural areas are developing; the food supply system is being improved; favorable conditions for demographic growth are created. The lack of a clear and scientifically based organizational and economic mechanism for transferring scientific achievements to agricultural commodity producers leads to a significant backlog of the industry for mastering innovations in production and significantly hinders the development of innovation in the agrarian sector of the economy. It is proved that the dynamics of the development of the world economy shows that among the main factors of the competitiveness of countries is the introduction of effective mechanisms of innovation policy that ensure the competitiveness of the economy. It is emphasized that implementation of promising directions of innovative processes in the agrarian sector depends, first of all, on the state agricultural policy of the country. The attention is focused on the fact that the innovative way of development of the agrarian sector has three interrelated and interdependent directions of innovations, namely: they relate, first of all, to the human factor, as well as biological and technogenic factors.

The main problems on the path of innovative development of the agrarian sector of Ukraine are analyzed, such as: lack of powerful driving force in the face of managers and specialists of enterprises that would have wished and, above all, were able to carry out effective innovative activity; there is a weak support to the scientific support of the technical and technological updating of the agricultural sector; ineffective use of land potential.

Also in the article the necessity of state support of innovative way of development of agrarian sector is proved.

Ключові слова: *інновація; інноваційний процес; інноваційна діяльність; інноваційний розвиток; сталий розвиток; конкурентоспроможність.*

Keywords: *innovation; innovationprocess; innovationactivity; innovationdevelopment; sustainable development; competitiveness.*

Постановка проблеми. Досягнення конкурентоспроможності в системі глобального світового господарства та сталого розвитку економіки потребує посилення інноваційного спрямування виробників саме аграрного сектору економіки України; який нині створює майже третину валового внутрішнього продукту. Обсяг сільськогосподарської продукції за період 2010 – 2017 роки зріс на 27,8 %. Валова додана вартість зросла у 3,7 рази при загальному зростанні у 2,5 рази. Її рівень рентабельності у 2017 році складав від 3,4% (велика рогата худоба та м'ясо) до 51,6% (виноград). Неприбутковими було виробництво вівців та коз на м'ясо (-39,6%); а також виробництво яєць курячих (-9%) [7; с.26]. За останні 5 років частка сільськогосподарської продукції в структурі експортної виручки зросла з 27% у 2013 році до 41 % у 2017. А вже тільки за першу половину 2018 року її частка склала 36,5%. Нажаль; основу експорту все ще становить сировина; а саме продукція рослинного походження: пшениця; ячмінь; кукурудза та соєві боби. Їх частка складає 55%[9]. Ключовими покупцями в регіональній структурі експорту є азіатські країни (43,6%); країни Європейського Союзу (31,4%) та країни Африки (13,3%) [9]. Але при цьому агропромислове виробництво в Україні за продуктивністю й ефективністю відстає від країн Європейського Союзу; не говорючи вже про заробітну плату; яка у 2017 році була майже на 20% (18,9%) нижчою навіть від заробітної плати в цілому по Україні [7; с. 22]. Крім того; за останні роки не вирішена проблема із скорочення нерівності рівня життя міського й сільського населення; а також подолання бідності у сільській місцевості. На сьогодні рівень бідності сільського населення майже у 2,5 рази більше міського. Нажаль; й в цілому в Україні рівень бідності залишається доволі високим. За даними Державного комітету статистики України у першому півріччі 2018 року 30,5% українців мали доходи нижче реального прожиткового рівня; а 2,1 % жили на доходи нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. На цей період він становив 1700 грн. Не суттєво змінилася ситуація у цьому плані на краще й у 2019 році. Такий стан ні як не відповідає умовам сталого розвитку; головною вимогою якого є взагалі відсутність бідності. Тому; наша країна сьогодні повинна цілеспрямовано забезпечувати перехід від екстенсивної до прогресивної інноваційної моделі розвитку економіки; яка дасть змогу радикально підвищити ефективність сільського господарства; конкурентоспроможність продовольчої продукції; здатної підвищити якість життя людини і подолання бідності. Розвиток аграрного сектору об'єктивно є визначальним у розвитку економіки України в цілому. В умовах мінливого зовнішнього середовища; посилення процесів глобалізації; інтеграції до світового економічного простору та сталого розвитку економіки необхідно визначити наявність багатьох проблем; які заважають ефективному функціонуванню галузі; шлях до якого полягає в її інноваційному розвитку.

Подальші перспективи розвитку аграрного сектору залежать від оперативності і ефективності вирішення досконалості логістики зберігання; інфраструктури аграрного ринку; припинення використання застарілого обладнання; повної адаптації української продукції до умов міжнародного ринку; а також відповідності вимогам щодо якості та безпечності сировини та харчових продуктів; що набуває особливої важливості в умовах сталого розвитку. Першочерговою проблемою на цьому шляху; на нашу думку; є недосконалість функціонування організаційно-правового механізму підтримки розвитку аграрного сектору. Тому нині спостерігається відсутність в повному обсязі фінансового забезпечення законів; що приймаються; і невиконання вже прийнятих законів та інших нормативно - правових актів; тобто низька виконавча дисципліна в державних органах влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Засновниками вивчення проблеми інноватики були М. Туган-Барановський та австрійський вчений Й.А. Шумпетер; які визначили роль інновацій у якісному економічному зростанні. Їх послідовниками були Б. Санто та Б. Твіс. Над проблемами інноваційного розвитку сільського господарства в Україні працювали такі вчені; як Амбросов В.Я. ; Володін С.А.; Горбунов; М.П. Грищенко О.Ю.; Дацій О.І.; Саблук П.Т.; Павлова Г.Є.; Царенко О.М.; Яценко О.М.; та ін. Наукові праці цих вчених зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики інноваційних процесів в аграрному секторі економіки. Але у контексті розгляду даних питань в умовах вимог сталого розвитку та інтеграції; що потребує розробки висококонкурентної й безпечної для людини продукції; то ; на нашу думку; ці питання ще недостатньо досліджені і потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Метою даної статті є обґрунтування сучасних основних проблем та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу. Статистичні дані та дослідження вітчизняних науковців показують; що на сьогоднішній день Україна займає лідируючі позиції у сфері експорту сільськогосподарської продукції на світовий ринок; а аграрний сектор України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Його діяльність є основою розвитку економіки нашої країни та добробуту населення. Це галузь забезпечує населення продуктами; які складають основу продовольчої безпеки держави; а промисловість – сировиною. У сучасному стані української економіки аграрний сектор є однією з небагатьох галузей; яка здатна виробляти продукцію конкурентоздатну на світових ринках. Розвиток даного сектору економіки дозволило б використовувати практично необмежені резерви зростання ВВП; забезпечуючи при цьому системний розвиток взаємопов'язаних галузей всього агропромислового комплексу. Головним стримуючим фактором такого системного економічного розвитку є сировинна орієнтація економіки нашої країни. Розрахунки вчених свідчать; що інноваційний шлях розвитку аграрного сектору здатний збільшити ВВП в десятки разів [5]. Крім того; вирішуються і соціальні проблеми: забезпечується зайнятість сільського населення та підвищується якість його життя; розвиваються сільські території; покращується система продовольчого забезпечення; створюються сприятливі умови для демографічного зростання.

Найвний інноваційний потенціал використовують не в повній мірі. Багато науково-технічних розробок не трансформуються в інноваційний продукт. Головними двигунами інновацій в аграрному секторі являються великі наукові установи; які; як правило; відокремлені від сільськогосподарських товаровиробників. Відсутність чіткого й науково обґрунтованого організаційно - економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам зумовлює істотне відставання галузі з освоєння інновацій у виробництві та істотно стримують розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки.

Дослідження стану аграрної науки за даними офіційної статистики показало; що протягом 2010 - 2017 р. р. стрімко зменшилась кількість наукових організацій – на 27;7 % у 2016 р. у порівнянні з 2010 р. [9] Але; важливо не тільки те; що зменшилась кількість наукових організацій; а й те; що не відбулося якісних змін у цієї сфері. Поряд з цим; кадровий склад науковців - аграріїв; як і всієї української науки; характеризується поважним віком.

Динаміка розвитку світової економіки свідчить про те; що серед основних чинників конкурентоспроможності країн визначальним є впровадження ефективних механізмів інноваційної політики; що забезпечують конкурентоспроможність економіки. Більшістю держав; які майбутній економічний розвиток пов'язують із здобутками науки та активними інноваційними процесами; розроблено документи; що визначають концептуальне і стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки та формування національної інноваційної системи. Такий документ уперше було розроблено у США; його мають Великобританія; Франція; Німеччина; інші країни ЄС; а також Росія; Білорусь; Казахстан тощо. Досвід розвинених країн світу підтверджує; що ключова роль у забезпеченні умов інноваційного розвитку; формуванні національної інноваційної системи належить державі; яка встановлює стратегічні цілі; забезпечує ресурсну підтримку; зокрема бюджетне фінансування; податкове стимулювання; кредитування тощо.

Провідні зарубіжні виробники сільськогосподарської продукції почали переходити на інноваційний шлях розвитку ще в останній третині ХХІ століття. Вітчизняне сільськогосподарське виробництво сьогодні в п'ять разів більше енергоємне і в чотири рази більше металоємне; а продуктивність праці аж в десять разів нижче; ніж в США; Канаді та провідних європейських країнах. Тому; не ліквідувавши цей розрив; сільськогосподарська продукція України не зможе бути конкурентоздатною на світових продовольчих ринках.

Підтримуючи думку багатьох вчених і враховуючі досвід багатьох країн світу; ми вважаємо; що втілення в життя перспективних напрямів інноваційних процесів в аграрному секторі залежать; перш за все; від

державної аграрної політики країни. У даний час інноваційні процеси в Україні регулюються Законом України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 року; в якому визначені правові; економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні; а також встановлені форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямована підтримка розвитку економіки країни інноваційним шляхом. В цьому Законі визначено мету і принципи державної інноваційної політики; головною метою якої є створення соціально-економічних; організаційних і правових умов для ефективного відтворення; розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни; забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих; безпечних; енерго- та ресурсозберігаючих технологій; виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Саме цей Закон визначає; що основними принципами державної інноваційної політики є орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України та державні пріоритети інноваційного розвитку; а також забезпечення взаємодії науки; освіти; виробництва; фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності [3]. Нажаль; сьогодні саме у частині взаємодії науки; освіти; виробництва та фінансового забезпечення інноваційної діяльності принципи державної інноваційної політики не знайшли належного втілення у практичну діяльність [11].

Активізація інноваційних процесів відіграє значну роль в аграрному секторі. Так в рослинництві запроваджуються нові технології вирощування агрокультур; систем обробітку ґрунтів; технологій зберігання виробленої продукції. Популярними стають технології так званого "нульового" обробітку ґрунтів; "точного" землеробства; системи паралельного водіння агротехніки та внесення добрив для захисту рослин; яке базується на GPS-навігації. У тваринництві комплексні інновації спроможні впроваджувати лише агрохолдинги або фінансово стійкі господарства. Основна ж кількість підприємств сільського господарства вимушена орієнтуватися на поелементне вдосконалення технологій виробництва та зберігання продукції; що пов'язане зі зміною кількості й параметрів робочих операцій та підвищенням їх якості [1].

Як свідчать дослідження; необхідність переходу аграрного сектору України до інноваційного типу розвитку визначається і підтверджується багатьма вченими [1-3;5;6;8]. Згідно «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року» суттєве оновлення основних фондів сільськогосподарських підприємств; особливо їх активної частини; має здійснюватися шляхом технологічної та технічної модернізації [4]. В першу чергу; через впровадження досягнень науково-технічного прогресу у сфері використання ресурсозберігаючої технології вирощування; збирання та зберігання сільськогосподарських культур; техніки останнього покоління вітчизняних та зарубіжних виробників; а також альтернативних видів енергоресурсів.

Інноваційний шлях розвитку аграрного сектору має три взаємопов'язаних і взаємообумовлених напрями нововведень; а саме: вони стосуються; перш за все; людського фактору; а також біологічного і техногенного факторів. Особлива роль нововведень стосується біологічного фактору (що є відмінною рисою інноваційних процесів в аграрному секторі) його техніко-технологічного оновлення у порівнянні з іншими секторами економіки.

Нажаль; така багатопланова й багатоаспектна проблема; як інноваційні процеси в аграрному секторі економіки України; ще не отримала належного вирішення і вимагає невідкладного розгляду та вирішення у наш час. Однією з головних проблем на шляху розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі є відсутність потужної рушійної сили в особі керівників і спеціалістів підприємств; які б бажали; а більш за все; були здатні проводити ефективну інноваційну діяльність. Але таких кадрів сьогодні в аграрному секторі не так вже й багато; тому що значна частина керівників сільськогосподарських підприємств змирилась з важким становищем; а молоді спеціалісти вважають; що робота на селі найчастіше означає злиденне існування і не бажать там працювати [10]. Другою проблемою є слабке супроводження науковим забезпеченням техніко-технологічного оновлення аграрного сектору. Не менш важливою проблемою є неефективне використання земельного потенціалу. За різними оцінками; Україна має від 25 до 30% світових запасів чорнозему; що відкриває можливості для вирощування екологічно чистої (органічної) продукції; споживання якої в усьому світі зростає величезними темпами [8; с. 23.].

За дослідженнями; що були проведені; можна стверджувати; що найважливішими; перспективнішими та пріоритетними напрямками інноваційного розвитку аграрного сектора повинні бути: проведення державної інноваційної політики в аграрному секторі; яка б мала системний характер та спрямовувала б свої зусилля саме на підвищення загального добробуту населення; формування високоосвічених професійних кадрів; здатних проводити ефективну інноваційну діяльність; створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур; нових порід тварин і птиці; стимулювання агроекологічної діяльності; зокрема; розвитку альтернативного органічного агровиробництва; а також посилення супроводження науковим забезпеченням техніко-технологічного оновлення аграрного сектору.

Висновки. Таким чином; інноваційний шлях розвитку аграрного сектору є складним і багатограним. Впровадження інноваційних технологій; без сумніву; це пріоритетний напрям розвитку; який створює сприятливе середовище для ефективного використання ресурсного потенціалу та формування конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції; яка здатна забезпечити продовольчу безпеку країни; подолати бідність та забезпечити високий рівень життя населення. Сучасний етап розвитку аграрного сектору України супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Нові виклики вимагають своєчасної реакції держави у поєднанні з діяльністю аграрної науки і вимогами практики. Тому подальші перспективи розвитку українського аграрного сектору залежать від його оперативної адаптації до нових умов

господарювання; чого можна досягти за допомогою ефективної державної інноваційної політики, яка буде спрямована на вимоги сталого розвитку.

Список літератури.

1. Володін С.А. Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку / С.А. Володін. — К.: ЗАТ "Нічлава"; 2007. — 384 с.
2. Даций О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: монографія / О.І. Даций. — К.: ННЦ ІАЕ; 2004. — 428 с.
3. Закон України "Про інноваційну діяльність" (04.07.2002 № N40+IV) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40+15>
4. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. — К.; 2015. — 336 с.
5. Павлова Г.Є. Зарубіжний досвід переходу до інноваційного типу розвитку аграрного сектору національної економіки. —Ефективна економіка.- № 5 – 2011- С. 52-72.
6. Присяжнюк М.В.; Зубець М.В.; Саблук П.Т.;Месель-Веселяк В.Я.; Федоров М.М.; Грищенко О.Ю. та ін.]Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку): монографія / — К.: ННЦ ІАЕ; 2011. — 1008 с.
- 7.Статистичний збірник сільське господарство України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Царенко О. М. Економіка розвитку [Текст] : підручник / О. М. Царенко; Н. О. Бей; І. І. Д'яконова; І. В. Сало. – Суми: Університетська книга; 2004. – 590 с. 23. Центр Разумкова. Україна 2014-2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf.
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://ukrstat.gov.ua>.
10. Ярмоленко Ю.О. Пріоритети розвитку сільської освіти у контексті формування високопрофесійного фахівця для аграрного виробництва /Ю.О. Ярмоленко // Фахове видання з економіки «Агросвіт». 2018.- №6 – С. 51-57.
11. Ярмоленко Ю.О. Інвестиційна діяльність як головна основа інноваційного розвитку аграрного виробництва/ Ю. О. Ярмоленко // Вісник «Економічні науки» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2018. Випуск 13 – С. 189-197.

References.

1. Volodin S.A. (2007); *Teoretyko-metodolohichni ta orhanizatsijni zasady innovatsijnoho provajdynhu na naukoiemnomu ahrarnomu rynku* [Theoretical and methodological and organizational principles of innovation provision on a science-intensive agricultural market]; Nichlava; Kyiv;Ukraine.
2. Datsij O.I. (2004); *Rozvytok innovatsijnoi diial'nosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy: monohrafiia*. [Development of innovative activity in agroindustrial production in Ukraine: monograph]; NSC IAE; Kyiv;Ukraine.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002); The Law of Ukraine "On Innovation Activity"; available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40+15> (Accessed 12 March 2019)
4. Heyets. V.M.(2015); *Innovatsijna Ukraina 2020: natsional'na dopovid'* [Innovative Ukraine 2020: National Report]; NAN Ukrainy; Kyiv;Ukraine.
5. Pavlova H.Ye.(2011); "Foreign experience of transition to an innovative type of development of the agrarian sector of the national economy";*Efektivna ekonomika*; no.5; pp. 52-72.
6. Prysiazhniuk M.V.; Zubets' M.V.; Sabluk P.T.;Mesel'-Veseliak V.Ya.; Fedorov M.M. and Hryshenko O.Yu.(2011); *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku): monohrafiia* [Agrarian sector of Ukraine's economy (state and prospects of development): monograph]; NSC IAE; Kyiv;Ukraine.
7. "Statistical Collection of Agriculture of Ukraine"; available at:<http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 13 March 2019)
8. Tsarenko O. M.(2004); *Ekonomika rozvytku* [Development Economics]; Razumkov Center; Sumy; Ukraine.
9. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (Accessed 15 March 2019)
10. Yarmolenko Yu.O.(2018); "Priorities of the development of rural education in the context of the formation of a highly professional specialist in agricultural production"; *Fakhove vydannia z ekonomiky Ahrosvit*; no.6; pp.51-57.
11. Yarmolenko Yu.O.(2018); "Investment activity as the main basis of innovative development of agrarian production"; *Visnyk «Ekonomichni nauky» Kam'ianets'-Podil'skoho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka*; no.13; pp.189-197.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019 р.